

Sigortalı açısından sigorta tazminatları

Levent Atakan

I.Giriş

Tazminat kelime anlamı olarak zarar ve ziyana karşı ödenen bedelleri ifade etmektedir. Ancak sigortacılık mevzuatında sigorta tazminatı farklı bir anlam taşımaktadır. Bir ödemenin sigorta tazminatı olabilmesi için ilk olarak ortada bir sigorta sözleşmesi olması (yani sigortalının sigorta şirketine bir güvence almak için ödeme yapmış olması), bu sözleşmede yer alan bir tehlikenin gerçekleşmesi sonucunda sigortalının malında veya malvarlığında parasal bir değer kaybı “ hasar” oluşması gerekmektedir. Buna göre sigorta tazminatı hasarın oluşması dolayısıyla zararı gidermek için sigortacı tarafından sigortalıya ödenen bedel olarak tanımlanabilmektedir.

II.Sigorta tazminatının yasal dayanağı

5864 Sayılı Sigortacılık Kanunu’nda ve ilgili tebliğlerinde hasar veya sigorta tazminatı konusu tek başına ele alınmamış olmakla beraber gerek Sigortacılık Kanunu’nda gerekse ilgili tebliğlerde ve yönetmeliklerde hasarın ne olduğu, nasıl hesaplanacağı konusunda açıklamalara yer verilmiştir.

Örneğin Sigortacılık Kanunu’nun 2’nci maddesinde sigorta eksperleri: sigorta konusu risklerin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan kayıp ve hasarların miktarını, nedenlerini ve niteliklerini belirleyen ve mutabakatlı kıymet tespiti, ön ekspertiz ve hasar gözetimi gibi işleri mutad meslek olarak yapan tarafsız ve bağımsız kişi olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda ilgili Kanun’un 16’ncı maddesinde ve ilgili maddeye ilişkin olarak yeni yayınlanan sigorta teknik karşılıklarına ilişkin yönetmelikte de sigorta tazminatlarının ödenmesi için sigorta şirketlerince ayrılması gereken karşılıklara yer verilmiştir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere sigorta tazminatına Sigortacılık Kanunu’nda ayrı bir başlık ile yer verilmemesinin sebebi, sigorta işlemlerinde sigorta tazminatının işlemin bütününe ayrılmaz bir parçası olması sigorta tazminatının sigorta işlemi ile bir arada değerlendirilmesidir.

Diğer taraftan sigorta tazminatının yasal dayanağına yani sigorta şirketince sigortalıya ödenmesi gerektiğine Türk Ticaret Kanunu’nun sigortacılık ile ilgili Sigorta Hukuku başlıklı 5’nci kitabında yer verilmiştir. TTK’nin 1281 ve 1299’ncü maddelerinde sigortalının zararının sigorta şirketince ödenmesi gerektiği, kısmi bir zarar olduğunda ise hasar gören kıymetin sigortacı tarafından önceki değerine getirilmesi gerektiği yönünde hükümlere yer verilmektedir.

III.Türkiye’de sigorta tazminatı

Dünya sigortacılığına paralel olarak ülkemiz mevzuatında da sigortacılık faaliyetleri hayat ve hayat dışı olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu iki ana grup altında Türkiye’de ödenen tazminatların dağılımı 2005 – 2009 dönemi arasında incelendiğinde hayat dışı sigorta şirketlerinde ödenen tazminat tutarının sürekli artış göstererek 2005 yılına kıyasla 2009 yılında yaklaşık iki kat arttığı gözlemlenmektedir.

Hayat ve emeklilik şirketlerinde ise bu durum dalgalı bir seyir izlemiş ve en yüksek noktasına 2009 yılında ulaşmıştır.

IV.Sigorta tazminatlarına ilişkin 2009 yılı verileri

Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan "Türkiye’de Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sektörleri 2009 Yılı Faaliyet Raporu” nda 2009 yılı içerisinde Türkiye sigortacılık sektöründe gerçekleştirilen toplam

12,4 milyar lira brüt prim üretiminin, 10,6 milyar liralık kısmının hayat dışı branşlarda, 1,8 milyar liralık kısmının ise hayat dalında gerçekleştiği belirtilmiştir.

Söz konusu raporda da bahsedildiği üzere alınan primler karşılığında 2009 yılında sigorta şirketleri tarafından 8,6 Milyar TL tazminat ödenmiştir. Tazminat ödemelerinin 7,1 milyar liralık kısmı hayat dışı branşlarda, 1,5 milyar liralık kısmı ise hayat sigortalarında gerçekleştirilmiştir.

TÜİK tarafından açıklanan verilere göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 2009 yılında cari fiyatlarla 954 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türk sigortacılık sektöründe 12,4 Milyar TL prim üretildiği ve sigortalılara 8,6 Milyar TL tazminat ödendiği dikkate alındığında, sigorta sektörüne geçen yıl GSYİH'nin % 1,30'u kadar prim üretildiği ve sigortalılara GSYİH'nin % 0,9'u kadar tazminat ödendiği anlaşılmaktadır.

Sigorta şirketlerince tahsil edilen sigorta primleri ile ödenen sigorta tazminatı tutarları dikkate alındığında, risklerin gerçekleşmediği tek taraflı olarak sadece sigorta prim tahsilatı yapıldığı yaklaşımlarının çok tutarlı olmadığı, 2009 yılı rakamları dikkate alındığında tahsil edilen primlerin %70'inin sadece tazminat olarak reel ekonomiye geri döndüğü görülmektedir.

V.Sigorta tazminatları ile ilgili bazı önemli vergisel konular

A.Sigorta tazminatlarında KDV

Sigorta şirketlerinden alınan tazminatların KDV Kanunu açısından değerlendirildiği durumda, ilk aşamada konuya ilişkin olarak bir tereddüt olmadığı, vergi idaresinin de verdiği görüşlerde sigorta şirketlerince ödenen hasar tazminatının bir teslim veya hizmet karşılığı olmamasından hareketle Katma Değer Vergisi Kanunu'nun konusuna girmeyeceğinin ifade edildiği görülmektedir.

1. KDV'li mal bedeli mi KDV'siz mal bedeli mi sigorta şirketince sigortalıya ödenecek?

Özellikle sigorta ettirilen varlığın bedeli sigortalı tarafından sigorta firmasından tamamen talep edildiği durumda sigorta şirketi ile sigortalı arasında mala ilişkin KDV'nin ödenip ödenmeyeceği konusunda sorunlar yaşanmaktadır.

Sigorta şirketleri KDV mükellefi şirketlerin haksız kazanç elde etmemeleri gerektiği görüşünden hareketle (ödedikleri KDV'yi telafi etme imkânları bulunduğu için) hasara ilişkin KDV'yi ödememe eğilimindedir. Sigortalılar ise tekrar bu malı alırken KDV'yi ödeyecekleri yada sigorta tazminatı kapsamında sigorta şirketince karşılanması gereken bir tutar olarak gördükleri bu KDV'lerin sigorta işlemi kapsamında kendilerine ödenmesini talep etmektedirler. Sigorta sözleşmesinde de açık bir biçimde yer almayan bu husus taraflar arasında tartışmalara yol açmaktadır.

İstanbul Defterdarlığı tarafından verilen 2001 tarihli görüşte hasarla ilgili alınan faturadaki KDV'nin kimin tarafından ödeneceğinin özel hukuk kuralları çerçevesinde taraflar arasında çözümlenmesi gerekmekte olduğu defterdarlığın bu konuya ilişkin olarak görüş belirtmeyeceği ifade edilmiştir.

Diğer taraftan Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından 2002 yılında Hazine Müsteşarlığı Sigorta Genel Müdürlüğüne verilen görüşte; sigorta şirketleri tarafından ödenen tazminatlar zararın tazminine ilişkin olduğundan ve sigortalıların zararın telafisi için piyasadan yaptığı alımlar katma değer vergisine tabi olduğundan, sigortalıların katma değer vergisi mükellefi olup olmadıklarına bakılmaksızın zararın tazminine ilişkin sigorta şirketleri tarafından ödenen tazminatların katma değer vergisi dahil bedel üzerinden ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kanaatimizce ilk yaklaşım yani poliçeye dahil olup olmadığı belli olmayan bir hususun (KDV'nin) sigortalı ve sigortacı arasında özel hukuk kuralları dikkate alınarak belirlenmesi daha uygun bir yöntemdir. Anlaşma hukuku kapsamındaki

bir işlem sigortalı lehine bir düzenleme bile olsa Maliye Bakanlığı'nın bu konuda taraf olmasının hukuki olmadığı görüşündeyiz.

2. Sigorta kapsamında yapılan ve sigortalıya yansıtılan KDV'nin mükellefi?

KDV ile ilgili bir diğer konu ise sigortalı malın hasar görmesi sonucunda tamirinin sigortalı tarafından yapılarak tamir faturasının sigortalıya düzenlendiği durumda oluşan KDV'nin kimin tarafından yüklenileceğidir.

1998 yılında Maliye Bakanlığı tarafından verilen bir özeltede (sigortalı aracın tamirine ilişkin) hasarlı aracın tamirinin sigortalı adına yapılması ve buna ilişkin borcun da sigortalı tarafından ödenmesi durumunda, faturanın sigortalı adına düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Buna bağlı olarak sigorta poliçesinde, sigorta şirketinin meydana gelecek zararlara ait giderleri kendisinin karşılayacağı belirtilmişse, sigortalı tarafından ödenen bedel için masraf aktarımı faturası düzenlenmesi ve katma değer vergisine tabi bu masrafların aktarılması için de faturada katma değer vergisi hesaplanması gerektiği ifade edilmiştir.

Diğer taraftan yine aynı özeltede sigorta poliçesinde, sigorta şirketinin, meydana gelecek hasarlara ait giderleri değil, belli miktarda tazminat ödeyeceği belirttiği duruma ilişkin olarak ayrı bir açıklamada bulunulmuştur.

İlgili açıklamada, sigortalının hasarlı araç için sigorta şirketinden alacağı tazminat tutarı kadar fatura düzenlemesi, ancak katma değer vergisinin konusuna giren bir işlem söz konusu olmadığından bu bedel için vergi hesaplanmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Sonuç olarak her ne kadar KDV konusu eski bir konu olduğundan son zamanlarda güncelliğini yitirmiş gibi görünse de, mutlak olarak yapılan işlemlerin belli bir süre sonunda doğru olarak kabul edilerek tekrarlanmasının vergi riskleri yaratacağı göz önüne alınarak konuya ilişkin kayıtların tekrar incelenmesi yerinde olacaktır.

B.Sigorta tazminatı ile ilgili olarak Vergi Usul Kanunu'nda yer alan düzenlemeler

Sigorta tazminatı olarak sigortalı tüzel kişilerin elde edeceği tutarların değerlendirilmesi açısından Vergi Usul Kanunu'nun 329 ve 330'uncu maddelerinde ikili bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre sabit kıymetlere ilişkin olarak alınan sigorta tazminatları ile emtialar için alınan sigorta tazminatlarının ayrı değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

329'uncu maddede sabit kıymetlerin (araba, bina, makine vb.) yangın, deprem, sel, su basması gibi afetler yüzünden tamamen veya kısmen zarar görmesi durumunda bunlara ait sigorta tazminat bedellerinin sabit kıymetlerin net defter değeri ile karşılaştırılması sonucunda oluşan kar veya zararın gelir gider kaydedileceği ifade edilmiştir.

Kanun koyucu bu maddede ayrıca bir düzenleme yaparak zarara uğrayan malların yenilenmesinin zaruri olması veya yenilenmesine karar verilerek, bu yönde girişimde bulunulması durumunda tazminat fazlasının 3 yıl süreyle gelir kaydedilmeden yenileme amaçlı olarak pasifte tutulmasına ve bu tutarın alınan kıymetin amortismanı ile kapatılmasına izin vermektedir. Ancak 3'üncü yılın sonunda sabit kıymetin alınamamış olması durumunda fon tutarının kara eklenmesi gerekmektedir.

İlgili maddeden anladığımız sabit kıymetlere ilişkin olarak alınan sigorta tazminatlarını vergi nezdinde de bir gelir olarak dikkate alınmadığı, aslında bu işlem sonucunda vergilendirilecek bir kazancın doğmasının beklenmediği, bir kazanç doğsa bile bu kazancın vergilendirilmemesi için yada belli bir süre ötelenebilmesi için mükellefe imkan tanınmış olduğudur.

Diğer taraftan 330'uncu madde ise işletmelerin bünyesinde bulunan emtia, zirai mahsul ve hayvanlara ilişkin olarak herhangi bir zararın vuku bulması durumunda, buna ilişkin olarak tahsil edilen tazminatların emtia, zirai mahsul ve hayvanın değerinden fazla olması durumunda kâra ilave edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Söz konusu maddede alınan tazminat miktarının emtia, zirai mahsul ve hayvanın değerinden düşük olması durumunda nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

Konuya ilişkin olarak Kanun'da bir düzenleme bulunmadığından değeri düşen/azalan yada yok olan bu mallara ilişkin olarak Vergi Usul Kanunu'nun 278'inci maddesi hükümlerinin dikkate alınabilmesi mümkündür. Bilindiği üzere ilgili maddede yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veyahut bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vaki olan emtiaların emsal bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir. Buna göre 278'inci maddedeki açıklamalar kapsamında değeri düşen azalan yada yok olan mallara ilişkin olarak VUK 267. maddede yer alan usuller çerçevesinde tespit edilen emsal bedellerin dikkate alınabilmesi mümkündür.

Ancak konuya ilişkin olarak önemli bir husus vardır. 278'inci maddede çalınan veya kaybolan mallara yer verilmemiştir. Çalınan ve kaybolan malların maliyet bedelinin gider kaydedilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Bununla beraber çalınan ve kaybolan mallara ilişkin olarak sigortadan tazminat alınması durumunda ilgili tutarların maliyet olarak dikkate alınabileceği Maliye Bakanlığı tarafından 1999 yılında verilen bir görüşte " Çalınan emtia ile ilgili olarak sigortadan alınan tazminatın emtianın değerini aşan kısmının gelir olarak dikkate alınması gerekmektedir." şeklinde ifade edilmiştir. Bu görüşe katıldığımızı bir kıymetin çalınması nedeniyle alınan tazminatların tümünün maliyet bedeli ile karşılaştırılmadan gelir kaydedilmesinin vergi hakkaniyeti ile uyumlu olmadığını düşündüğümüzü belirtmek isteriz.

C. Gerçek kişilerin elde ettiği sigorta tazminatlarında veraset intikal vergisi

Gerçek kişiler tarafından elde edilen sigorta tazminatlarını incelemek gerekirse vergi uygulaması açısından en önemli konunun vefat nedeniyle alınan sigorta tazminatlarının veraset intikal vergisi açısından değerlendirilmesi olduğu görülmektedir.

Vergi İdaresi konuya ilişkin detaylı açıklamalara 31.08.2007 tarihinde yayınladığı 3 nolu Veraset İntikal Vergisi Kanunu Sirküleri'nde yer vermiştir. İlgili sirkülerde önce sigorta poliçelerini "birikimli" , "birikimsiz" ve "karma" poliçeler olarak ayırmıştır. Sonra bu üçlü ayrımın altına ödemeyi alan kişinin mirasçı veya mirasçı olmayan (poliçede lehdar olarak gösterilen 3.kişi) kişi olarak ayrıca başka bir ayrımın yapıldığı görülmektedir.

İlgili ayrıştırmanın sebebi veraset intikal vergisi oranı matraha bağlı olarak 1% ila 10% arasında değişmekte iken, ivazsız intikallerde vergi oranının yine matraha bağlı olarak 10% ila 30% arasında değişmesidir. Zira mirasçı tarafından elde edilen tazminat veraset intikal vergisi kapsamında değerlendirilirken, mirasçı olmayanların aldıkları tazminatlar ivazsız (karşılıksız) elde edilen bir gelir kapsamındadır.

Birikimsiz bir hayat sigortası poliçesinin sahibinin eceliyle öldüğü durumda sigorta şirketince mirasçılara yapılacak ödeme mirasa dahil edilerek veraset ve intikal vergisine tabi tutulmaktadır. Ancak ödemeyi alacak kişi sigorta poliçesinde yer alan mirasçı olmayan lehdar ise ödeme ivazsız iktisap olarak vergilendirilmektedir.

Bununla birlikte aynı kişi ferdî kaza kapsamında sigortaya sahipken kaza sonucu ölürse, bu sefer mirasçıların alacağı para veraset intikal vergisine tabi olmayacaktır. Konuya ilişkin Vergi İdaresinin görüşü "*sigortalının yokluğu nedeniyle yakınlarının uğrayacakları maddî zarar ve manevî ızdırabın sigorta sözleşmesine dayanılarak kısmen olsun tazmini ve telafisi amacını taşıdığından ödenecek sigorta tazminatı..... Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 2'nci maddesinin parantez içi hükmüne istinaden vergilendirilmemesi gerekir.*" şeklindedir.

Ama ödemeyi alan kişi mirasçı değilse vefat tazminatı maddi ve manevi bir tazminat olarak kabul edilemeyeceğinden, ödenecek miktar ivazsız bir iktisap olarak veraset ve intikal vergisine tabi tutulacaktır.

Birikimli poliçelerde mirasçının payı yukarıda yer verdiğimiz şekilde veraset ve intikal vergisine tabi tutulmakta olup, ödemeyi alacak kişi mirasçı değilse ödeme ivazsız intikal olarak vergilendirilmektedir. Karma poliçelerde ise birikimli ve birikimsiz kısma isabet eden kısım ayrıştırılarak yine yukarıda yer verdiğimiz şekilde vergileme yapılacaktır.

VI.Sonuç

Yazımızın başında sigorta tazminatının tanımını, hukuki yapısını ve sigorta sektörü açısından önemini sayısal verilere de yer vererek açıklamaya çalıştık. Yazımızın ilerleyen bölümünde ise sigorta tazminatını elde eden tüzel kişiler ve gerçek kişiler açısından yarattığı vergisel sonuçlara yer vermeye çalıştık.

Diğer taraftan vergisel açıdan bir özet yapmak gerekirse, sigorta tazminatının elde edenler açısından vergisel sonuçlarının Vergi Kanunlarındaki düzenlemeler ile belirlendiği, bazı belirsizlikler konusunda ise (KDV , Veraset İntikal Vergisi....) Maliye Bakanlığının yayınlamış olduğu sirküler ve mükelleflere verdiği görüşler ile düzenleme yoluna gittiği, bu yolla sigorta tazminatının elde edenler açısından vergisel sonuçlarının belirlendiği anlaşılmaktadır.